Nikola Nikolić:

MOSTOVI RAZDVAJANJA

Oduvek su me zanimala znamenja i činjenica šta to ruka čoveka može da uradi. Jedna od takvih su i mostovi. Divio sam se njihovim veličinama, visini na kojoj su izgrađeni i, naravno, vremenu kada su sagrađeni. U Bosni nema neke precizne brojke koliko mostova ima, ali neki nezvanični podaci pokazuju da ih je oko 1.165, nekih novih, nekih starih, nekih obnovljenih, a neki su čisto zakrpljeni. Ima i dosta onih koji su opjevani kroz pjesme i priče velikana i koji su kulturna baština.

Most za mene uvek je bio mesto spajanja dve strane i predstavljao je neku vrstu lakšeg kretanja. Jednom rečju, kroz vekove, mnoštvo mostova bili su spas jednom narodu. Kada uzmem sve to u obzir i razmislim o tome koliko jedna takva građevina može dobra doneti i koliko znači, onda zastanem i pitam se, u strahu, da li su ti mostovi možda bili mesta zla, stradanja i bola nekih ljudi.

Odgovor na to, za mene barem, stigao je brzo i on je DA. Dosta je bilo patnje i stradanja i verovatno nema preciznog podatka za sve te zločine koji su se desili, ali ispričaću vam neke istinite priče kako su neki mostovi promenili sudbinu ljudi.

Poslednji rat u Bosni i Hercegovini doneo je velika stradanja, velika uništenja i razaranja. Mnogo toga je uništeno i, naravno, da ništa ne može da se meri sa ljudskim životom, ali kad sve spojimo, razočarenje u meni biva još veće. Mnoge su zgrade, spomenici i, naravno, mostovi dobili drugu namenu.

U mome rodnom kraju - Foči, gradu na dve reke, Drini i Ćehotini, ima mnogo mostova. Neki su lepi, neki su stari, neki pak obnovljeni. Jedan od njih je posebno zanimljiv meni, pomalo i strašan.

To je most čeličnih, ogromnih konstrukcija, veliki, završen 1882. godine od strane Austrougarske. Dobija ime Most princa Karla, ili ti Karlov most. Ovaj most bio je spas mnogim ljudima koji su kretali sa jedne na drugu stranu obale, jer do tada teško je bilo ukrotiti reku Drinu, koja je, uz pomoć Ćehotine, često znala nositi svaki splav i skelu na njoj.

Ono što me plaši i čini tužnim jeste da ovaj most ima i drugo ime, ono koje mu je dao narod, a to je „Most smrti“.

Broj stradalih na prostoru opštine Foča, prema podacima Istraživačko-dokumentacionog centra iz Sarajeva, procenjen je na ukupno 2.707 ubijenih i nestalih osoba na području opštine Foča. Identifikovanih civila je oko 1.513 bošnjačke i 155 srpske nacionalnosti. Precizan i tačan broj stradalih na mostu nikada nije utvrđen, ali kroz svedočenja i dokazni material, činjenica je da su bacanjem sa mosta u reku svoj život okončali mnogobrojni koji su bili i zatvarani u KPZ Foča.

Da strahota bude veća, ovaj most kroz istoriju prate i dva razaranja, odnosno bombardovanja i sama rušenja. Jedno u Drugom svetskom ratu, dok ovo poslednje, 1995. godine, prati i neka od ozbiljnih oštećenja od strane NATO bombardovanja. Karlov most, ili Most smrti, kako uzmete, postoji i dan-danas. Konačna obnova mosta dešava se 2018. godine i biva obnovljen u njegovom originalnom i prvobitnom obliku.

Udruženja civilnih žrtava upravo su odlučila i da sam proces komemoracije treba da bude na ovom mostu, pa se tako svake godine okupljaju i odaju počast svim stradalima na prostoru opštine Foča u ratu, bacajući bele ruže u reku Drinu. Za zločine počinjene na prostoru Foče presuđeno je više od pet lica, uključujući i zločine na samom mostu.

Ovaj nemi svedok i danas stoji i prkosi reci na kojoj je. Šta li bi nam rekao da može pričati? Nikada nećemo znati!

Postoji još jedan most meni posebno lep i nesvakidašnji, tu nedaleko od Foče. To je most na Pivi, sagrađen 1968. godine. Nema ime, ali prema podacima sagradila ga je Kraljevina Crna Gora. Most je preko, kod Šćepan Polja, na visini od 122 metra, u dubokom kanjonu Pive.

Taj most, koji kroti zakone prirode, svojim lepotama svakoga ostavlja ravnodušnim i ipak, na neki način, pokazuje šta ljudska ruka može. Da, ima i ovaj most svoju mračnu stranu. Most, izgrađen u kamenu i steni, sa svojim moćnim izgledom, bio je spas za mnoge, ali ne i za porodicu Klapuh, koja je napustila Foču 1992. godine i pokušala otići tada na slobodnu teritoriju.

Ovaj slučaj prati činjenica da je i prva pravosnažna presuda za ratni zločin na prostoru Crne Gore. Da tuga bude veća, za ovaj zločin, koji se desio upravo na mostu, ni dan-danas nemamo osuđenog počinioca. Imamo istinu, imamo most i priču.

Te 1992. godine u Foči porodica dobija usmeno obećanje da će biti spasena i

prevezena na slobodnu teritoriju. Tog dana tri člana porodice, zajedno sa svojim komšijom, sedaju u automobil i, po obećanju, kreću na put spasa. Vozeći se kroz prirodu i sve te lepote, put spasa se završava nakon graničnog prelaza, tu upravo na mostu.

O brutalnosti zločina, da sa mosta u vodu padaju moral, ljudskost, razum i prijateljstvo, dokaz je upravo ovaj zločin. Sa mosta u vodu, prema izveštaju, bile su bačene i majka Ferida i ćerka Sena, koje su prilikom pada bile žive još nekoliko sati. Bol u grudima i činjenica da se ovo desilo baš na ovom mostu me izjeda sa svih strana. Zar je moralo da se desi? Pitanje je na koje nemam odgovor i verovatno neću nikad ni dobiti.

Zahvaljujući podacima, precizan izveštaj o ovom slučaju poseduje Kancelarija za „Inicijativu mladih za ljudska prava“, kancelarija Crne Gore, gde sam i kroz saradnju uspeo dobiti podatke.

Jedna istinita priča, jedno svedočenje koje nekako i danas živi, dolazi isto sa jednog mosta, sa reke Ćehotine, davno napravljenog tu kraj džamije Mustaj-bega Šuvalije, baš do Godijena, gde je nekako pre, a i danas, multikulturalnost živela.

Zahvaljujući upravo mostu preko Ćehotine, mnogi su životi spaseni, jer su, kao jedinim prelazom, tada mnogi potražili dom negde drugde. Sticajem okolnosti, sukoba i uspona zla, da se jedno malo mesto odbrani od svega, svoju odbranu upravo uspostavljaju na mostu! Malom, lepom i čvrstom znamenju dali su ulogu!

Zajedničkim stražama meštani Godijena su se ujedinili kako bi odbranili svoja ognjišta od nadolazećeg zla. Most i tada i sada predstavlja vitalnu tačku za ovo područje, pa je nekako njegova odbrana bila i značajna.
Početkom leta 1992. dvojica mladića tada su na mostu čuvali stražu. Njihove različitosti nisu bile prekretnica da se ne sačuva ono što se zove mir!

Svedočenje:

Sedeli smo tu nadomak mosta i čuvali stražu. Već je prošlo nekih sedam dana kako su straže uspostavljene. Moj prijatelj iz kuće preko puta i ja, sedeći kraj vatre, primetili smo da nam prilazi čovek. Bila je noć i nismo dobro videli, ali bili smo sigurni da je to komšija iz obližnjeg sela. Ono što nismo videli iz daljine jeste da je imao oružje kraj sebe. Približavajući se nama, u trenutku je pušku uperio u mene, repetirao je i rekao da se ne mrdam.

U tom trenutku moj prijatelj i komšija govorio mu je da stane i da nema potrebe da to radi i da smo na istoj strani. Odgovorio mu je brzo i rekao:

„*Ne! Ne! On je jedno, mi smo drugo. Stani iza mene, pomeri se od njega.“ Sledio sam se. Nisam se pomerao. Čuo sam prepiranje između njih dvojice, čuo sam Ćehotinu kako glasno huči i u trenutku rekao: „Ja sada idem, a ti slobodno pucaj u leđa*.“

Okrenuo sam se i krenuo ka kući. Za mnom je krenuo i prijatelj. Nismo se bojali, ali smo znali da više nema onog mira kojeg smo imali.

Nakon neprospavane noći i analize događaja na mostu, bili smo sigurni da se moramo rastati. Bilo je teško shvatiti zbog čega i kako, ali moj otac je bio odlučan da moramo spasavati svoje živote svi! Sutradan smo se skupili koliko smo mogli i svako je otišao na svoju stranu, mnogi preko istog tog mosta. Po svemu sudeći, na ovom mostu nije pala krv mladih ljudi koji su hteli da se odbrane od nadolazećeg zla, ali činjenica je da se zlo i preko ovog mosta, nažalost, nekako prenelo dalje.

ZAKLJUČAK

Mostovi nisu samo građevine koje povezuju dve obale, gradove i ljude. Oni kroz istoriju predstavljaju simbol povezivanja, pomoći, slobode i života. Mnogi mostovi u Bosni i Hercegovini svedočili su velikim istorijskim događajima, ali, nažalost, i ratovima, stradanjima i ljudskoj patnji. Zbog toga njihov značaj nije samo u njihovoj veličini, starosti ili lepoti, već i u pričama koje nose sa sobom, u tim stubovima duboko u zemlji, ispod reke koja ih neprestano udara i bije.

Za mene most predstavlja mogućnost da čovek pređe prepreku i nastavi dalje. Iako su neki mostovi postali mesta stradanja, njihova prava vrednost treba da bude u tome da spajaju, a ne razdvajaju ljude. Zato se nadam da će mostovi koji se danas grade i oni koji su sačuvani iz prošlosti ostati simboli mira, života i zajedništva, kako bi buduće generacije preko njih prelazile bez straha i sa ponosom na ono što ljudska ruka može da stvori i ukroti!

Napomena: Ove priče su potkrepljene ličnim svedočenjima, studioznim znanjima i podacima "YIHR" iz Crne Gore, kao i novniskim podacima javno objavljenim i sudskim presudama na Medjunardnim sudvovima za ratne zločine.